

Δίπορο Μέσα Μάνης

Σχεδιασμός ολοκληρωμένης προστασίας και ήπιας ανάπτυξης ιστορικού οικισμού

Ε. Μαΐστρου, Καθηγήτρια Σχολής Αρχιτεκτόνων ΕΜΠ,
Κ. Αθανασοπούλου, Γ. Κουσουλός, Β. Σαββατιανού, Α. Στάμου
Ομάδα φοιτητών του ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων»
Αρχιτεκτονικής Σχολής ΕΜΠ

Περίληψη

Η παρούσα εισήγηση εξετάζει τον ημιορεινό και εγκαταλειμμένο σήμερα οικισμό του Διπόρου Μέσα Μάνης. Επεκτείνεται σε προτάσεις για μια ολοκληρωμένη προστασία και ήπια ανάπτυξη του, λαμβάνοντας υπόψιν τις τοπικές ιδιαιτερότητες αλλά και τις εν δυνάμει δυνατότητες ανάπτυξης στο πλαίσιο της σημερινής οικονομικής συγκυρίας. Η ανάλυση της ιδιαίτερης ταυτότητας του τόπου και η αξιολόγηση των υφιστάμενων δομών του πραγματοποιήθηκε με γνώμονα τόσο την έρευνα πεδίου, όσο και την βιβλιογραφική - αρχειακή διερεύνηση. Η σύνθεση των δεδομένων αυτών αποτέλεσε βασική προϋπόθεση για την συνολική επεξεργασία και κατάρτιση των προτάσεων.

Εικόνα 1. Γενική άποψη του Διπόρου. Στο βάθος διακρίνεται το υψίπεδο στο Κατωπάγκι, το ακρωτήριο Κάβο Γκρόσσο και ο κόλπος του Γερολιμένα.

Εισαγωγή

Το ανά χείρας κείμενο αποτελεί εκτεταμένη περίληψη εργασίας σε εξέλιξη, η οποία πραγματοποιείται στο πλαίσιο των Ακαδημαϊκών Σπουδών του Διατμηματικού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου «Προστασία Μνημείων», Α΄ Κατεύθυνση: Συντήρηση και Αποκατάσταση Ιστορικών Κτιρίων και Συνόλων κατά το τρέχον ακαδημαϊκό έτος (2015-2016).

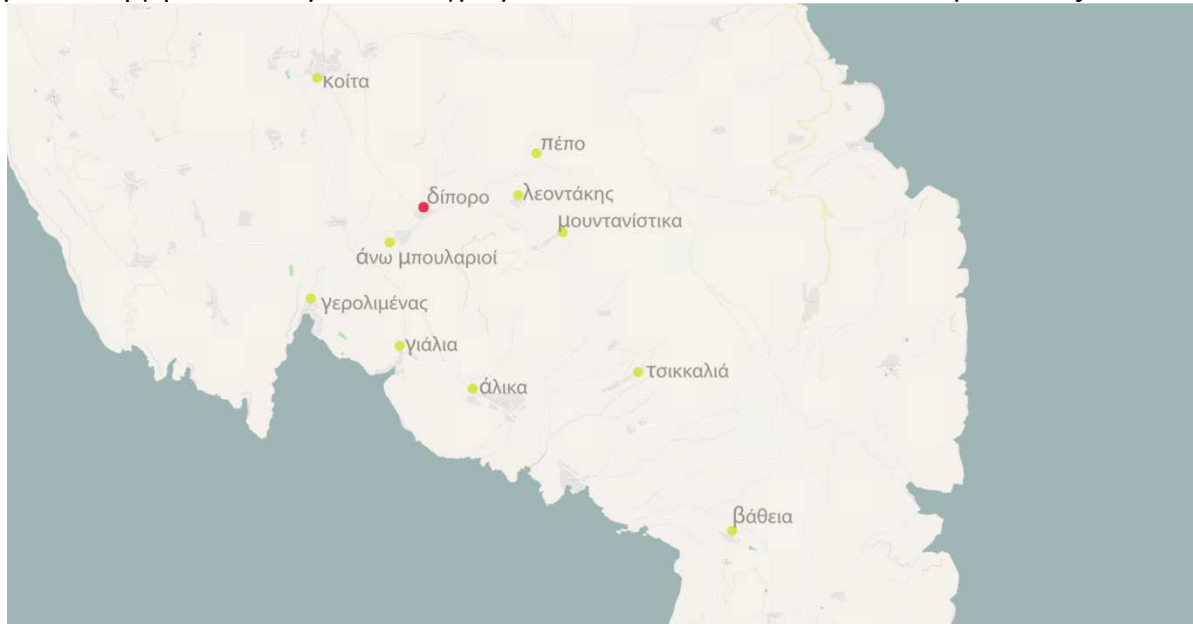
Σκοπός της εργασίας είναι η συστηματική μελέτη ενός ιστορικού οικιστικού συνόλου, η αναγνώριση - καταγραφή της ιδιαίτερης τοπικής ταυτότητας του και η διατύπωση δέσμης προτάσεων για την προστασία, διατήρηση και ανάδειξη του προς εξέταση οικισμού.

Η εργασία αποτελείται από δύο διακριτά μέρη. Το πρώτο μέρος περιλαμβάνει την περιγραφή και ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης του οικιστικού σχηματισμού, ενώ στο δεύτερο προτείνεται ο στρατηγικός σχεδιασμός βάσει του οποίου επιδιώκεται η ολοκληρωμένη προστασία, ανάπτυξη και αειφορία του οικισμού.

Θέση Οικισμού & Συνδέσεις

Το Δίπορο χωροθετείται σε νευραλγική θέση στην περιοχή της Μέσα Μάνης¹, πάνω σε ένα από τα φυσικά χερσαία περάσματα που ενώνουν τις θαλάσσιες διαδρομές του Λακωνικού και του Μεσσηνιακού κόλπου, παρακάμπτοντας το επικίνδυνο Ακρωτήριο Ταίναρο. Εκτός όμως από τον άξονα Α-Δ που συνδέει τις δύο θάλασσες και κατ' επέκταση τις δύο όψεις της μανιάτικης χερσονήσου², από τα στενά του Διπόρου διέρχεται και ο οδικός άξονας, πάνω σε πανάρχαιο χνάρι, που συνέδεε τις ομηρικές πόλεις Οίτυλο-Μέσση με την περιοχή της Καινήπολης-Αχιλλείου-Ταινάρου και έχει κατεύθυνση Β-Ν.

Η κομβική θέση του Διπόρου ενισχύεται ακόμη περισσότερο από την άμεση γειτνίαση του με ένα πλήθος μικρών ή μεγαλύτερων οικισμών διάσπαρτων στην άγονη και άνυδρη μανιάτικη γή, αλλά και με ένα πλέγμα μονοπατιών που αναπτύσσεται αναμεσά τους.

Εικόνα 2. Το Δίπορο και οι εγγύτεροι οικιστικοί σχηματισμοί.

Τοπογραφικά Χαρακτηριστικά

Το Δίπορο και, αμέσως χαμηλότερα προς την θάλασσα, οι Άνω Μπουλαριοί προβάλλουν στη ρίζα μιας συστάδας απότομων και τραχειών υψωμάτων της Αποσκερής ή Μέσα Μάνης³. Ένα

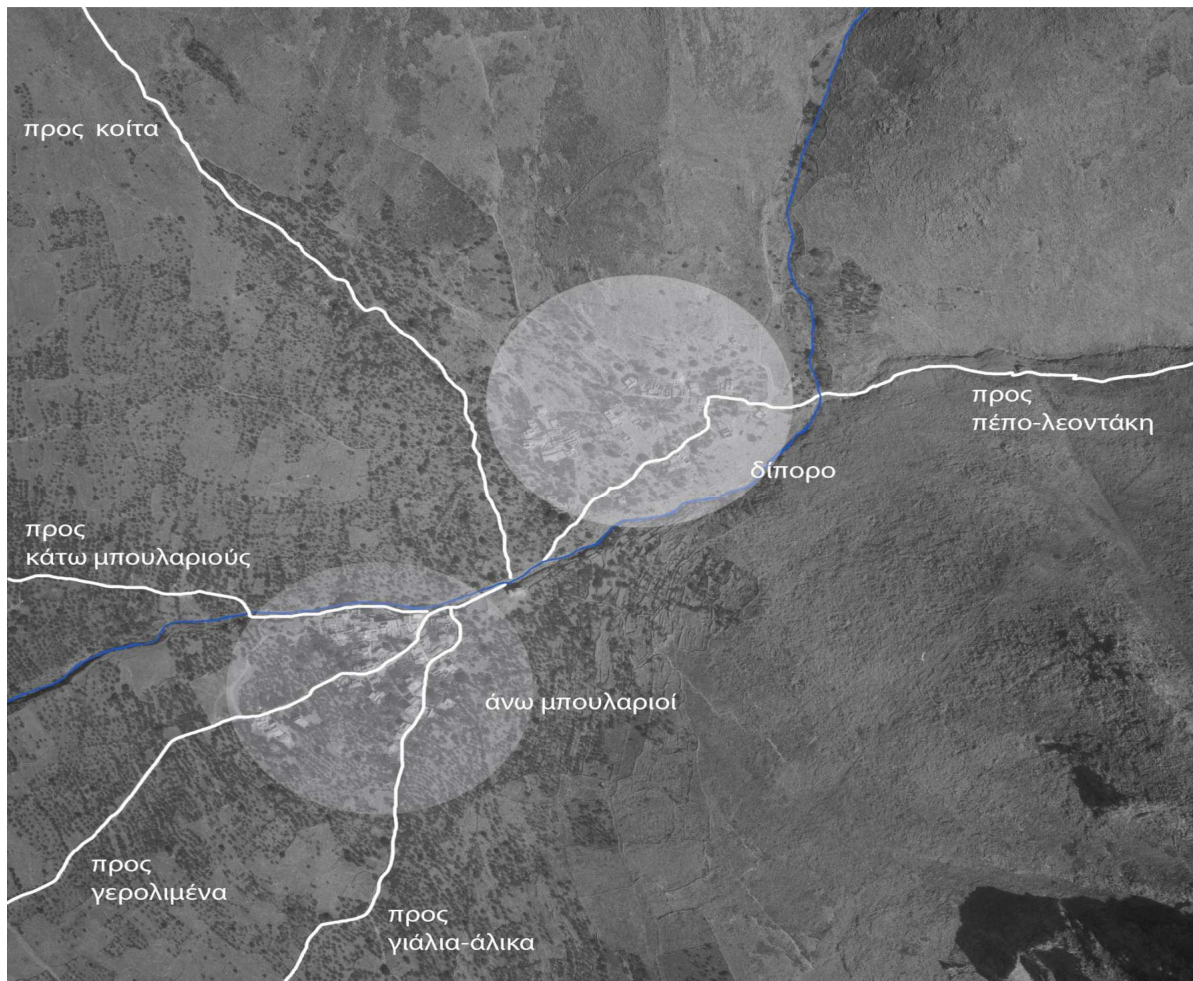
¹ Γενικά για την Μέσα Μάνη βλ. *Σαΐτας Γ.*, 'Μάνη' συλλογικό έργο στο *Δ. Φιλιππίδης* (επιμ.), Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική, τομ. 5, Πελοπόννησος Β' – Στερεά Ελλάδα, εκδ. Μέλισσα, σ.48.

² Για την Προσηλιακή και Αποσκερή Μάνη πρβλ ο.π.

³ Πρόκειται για την ασβεστολιθική βουνοσειρά του Κάτω Ταΰγετου που καταλήγει στο όρος Σαγγιά. Για την γεωμορφολογία της περιοχής πρβλ. *Σαΐτας Γ.*, 'Μάνη' συλλογικό έργο στο *Δ. Φιλιππίδης*

βαθύ και οφιοειδές φαράγγι σχίζει εγκάρσια τον ορεινό αυτό όγκο στα δύο. Η μία όχθη, η βορειότερη και πιο ορεινή καταλαμβάνεται από το Δίπορο, ενώ αντίθετα ο οικισμός των Άνω Μπουλαριών απλώνεται κατά μήκος της νοτιότερης και πιο ομαλής όχθης του φαραγγιού. Σημείο συνταύτισης των οικιστικών σχηματισμών δυο εκκλησίες σχεδόν πάνω στην κήτη του χειμάρρου: η Αγ. Βαρβάρα & το μοναστήρι του Αγ. Σπυρίδωνα⁴.

Στη βορειανατολική άκρη του οικισμού του Διπόρου, συναντούμε τον Αη Στράτηγο, έναν από τους πιο εντυπωσιακούς Βυζαντινούς ναούς της Μάνης (11ος-12ος αι μΧ)⁵. Δίπλα από την εκκλησία περνάει το καλοδιατηρημένο μονοπάτι που σκαρφαλώνει στις πλαγιές του Σαγγιά και οδηγεί στις «αετοφωλιές» του, τους οικισμούς Λεοντάκη, Πέπο και Μουντανίστικα.

Εικόνα 3. Η κατανομή των βασικών αξόνων σύνδεσης του Διπόρου με τους εγγύτερους οικισμούς.

Ιστορική Εξέλιξη

Το χωριό του Διπόρου με την ιδιαίτερη αρχιτεκτονική φυσιογνωμία δεν είναι γνωστό ιστορικά πότε ακριβώς γεννιέται χωρικά ως οικιστικός σχηματισμός. Σήμερα, ωστόσο,

(επιμ.), Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική, τομ. 5, Πελοπόννησος Β' – Στερεά Ελλάδα, εκδ. Μέλισσα, σ.48.

⁴Για το νομοθετημένο όριο των οικισμών πρβλ. ΦΕΚ466/ 19-12-2013/ 'Τεύχος σχετικών απαλλοτριώσεων & πολεοδομικών θεμάτων', όπου και ο σχετικός χάρτης.

⁵ Δρανδάκης Ν.Β., Βυζαντινά τοιχογραφία της Μέσα Μάνης.

ανάμεσα στα γυμνά υψώματα, είναι ευδιάκριτα τα ερείπια μεγαλιθικού τύπου κατασκευών (βάσεις κτιρίων κυρίως και γιστέρνες), γεγονός που πιστοποιεί την ύπαρξη δύο τουλάχιστον συνοικισμών (με δική τους εκκλησία και νεκροταφείο) στη ευρύτερη περιοχή από την ύστερη βυζαντινή περίοδο τουλάχιστον⁶. Οι θέσεις αυτές, γνωστές ως «Κωλόσπιτα» στα βορειοδυτικά του φαραγγιού και «Παλαιόχωρα» στα νοτιοανατολικά αυτού, έχουν διατηρηθεί στην συλλογική μνήμη ως οι αρχικοί πυρήνες του Διπόρου⁷.

Πρώτη ιστορική μαρτυρία με το τοπωνύμιο Δίπορο έχουμε από τον Βυζαντινό ιστορικό Προκόπιο, όταν επί αυτοκρατορίας Ιουστινιανού επισκέπτεται την περιοχή συνοδεύοντας τον στρατηγό Βελισάριο, ως γραμματέας αυτού. Ο Προκόπιος μας παραδίδει αφήγηση ντόπιων, όπου εξιστορείται η σφοδρή ήττα που υπέστη στα στενά του Διπόρου ο Γιζέριχος το 468 μΧ, καταδιωκόμενος από ένοπλες ομάδες αυτόχθονου πληθυσμού, μετά την αποτυχημένη επίθεση κατά της Καινήπολις στο Ταίναρο που επιχείρησε, ηγούμενος τάγματος Βανδάλων⁸.

Εικόνες 4,5,6. Σπίτι, πύργος και εκκλησία στα Αλευρομαγεριάνικα του Διπόρου. Όλα δομημένα πάνω σε μεγαλιθικές βάσεις.

Η κτητορική επιγραφή που σώζεται στον κατάγραφο ναό του Αη Στράτηγου (11^{ος}-12^{ος} αι. μΧ) αναφέρεται στην οικογένεια των Γολεβιάνων ή Γωλεβιάνων⁹. Το όνομα αυτό φαίνεται να αναγράφεται και στην σύγχρονη κτητορική επιγραφή του Αρχάγγελου Μιχαήλ στον Πολεμίτα (1278)¹⁰. Το όνομα Γολέβας απαντάται και στο Κουτήφαρι του Ζυγού της Μάνης¹¹, ενώ στην Ζάκυνθο γνωρίζουμε ότι υπήρξε οικογένεια με αυτό το όνομα από το 1506, που εξέλειπε¹².

Οι έμποροι Αραβούχιοι (Ανεμοδουράδες) θεωρείται ως μία από τις παλιότερες γνωστές πατριές που εγκαθίστανται στον χώρο, προερχόμενη από την περιοχή της Καινήπολις –

⁶ Πρβλ. Σαΐτας Γ., 'Μάνη', εκδ. Μέλισσα, σσ.49-50.

⁷ Προφορικές αφηγήσεις των ντόπιων αναφέρονται emphaticά σε μια «κοσμογονική» καταστροφή που έλαβε χώρα και στην οποία «σχίστηκε η γη στα δύο». Έτσι διαμορφώθηκε το φαράγγι και η σημερινή τοπογραφία της ευρύτερης περιοχής της νότιας απόληξης του Σαγγιά.

⁸ Προκόπιου: 'Υπέρ των Πολέμων Λόγοι 8', 542μ.Χ., πρβλ. http://manivoice.gr/content_www.ime.gr/projects/cooperations/byzantine_literature/gr/300/303bp1.html

⁹ Δρανδάκης Ν.Β., Βυζαντινάι τοιχογραφίαί της Μέσα Μάνης, σ.63.

¹⁰ Κατσαφάδος Π.Σ., Βυζαντινές επιγραφικές μαρτυρίες στη Μέσα Μάνη (13^{ος}-14^{ος} αι.), σσ.15-20, όπου μας παραδίδεται ως Βολεύα.

¹¹ Δρανδάκης Ν.Β., Λακ. Σπουδές τομ.6, σσ.48, 50&51.

¹² Ζώης Α., Λεξικόν Ιστορικών & Λαογραφικών της Ζακύνθου, σ.136.

Βάθειας – Τσικαλιών¹³. Μετά τον 16ο αι. μΧ είναι πιθανόν Νικλιάνοι (Μαντούβαλοι-Κουτήβελοι-Μπιφιλιάνοι) από την Κοίτα να ήρθαν σάγαμπροι προκειμένου να οικίσουν το Δίπορο και να ελέγξουν τα περάσματα¹⁴. Η επιτόπια έρευνα, τέλος, έδωσε πέντε (5) ακόμη ονόματα οικογενειών που συναντώνται στον οικισμό: Καπαρέλος, Κοτιλέας, Λαδής, Πραγιάτης, Φραγκόγιαννης¹⁵.

Στα νεότερα χρόνια το Δίπορο ερημώνει και σήμερα δεν μοιάζει παρά σκιά του παρελθόντος του, χωρίς σχολεία ή άλλα δημόσια κτίρια, με ελάχιστους εναπομείναντες ηλικιωμένους μόνιμους κατοίκους.

Οικιστική Δομή & Κοινωνικό Πλαίσιο Οργάνωσης

Το Δίπορο - όπως και πλήθος άλλων οικισμών στην Μάνη - αποτελεί μία ιδιαίτερη οικιστική ενότητα με ισχυρά στρατηγική θέση. Ο οικισμός ως σύνθεση των γειτονιών του, οι *μαχαλάδες*¹⁶, παρουσιάζει την ίδια ποιοτική σύσταση σε κτιριακούς εξοπλισμούς και λειτουργίες, διαθέτει κτίσματα που χρονολογούνται κυρίως από το 1840 ως το 1930, με κατοίκους¹⁷ ασχολούμενους με την γεωργία, το κυνήγι, την κτηνοτροφία. Ταυτόχρονα ανέπτυσαν και μονοπωλιακή δραστηριότητα, όπως την παραγωγή αλατιού, την εξόρυξη μαρμάρου, την δασμολόγηση αλλά και την πειρατεία. Η τελευταία μάλιστα αυτή δραστηριότητα καθώς μειώθηκε κατά τα τέλη του 19^{ου} αι, έδωσε την δυνατότητα να αναπτυχθεί η καλλιέργεια της ελιάς. Στο Δίπορο, όπως διαπιστώθηκε κατά την επιτόπια έρευνα, λειτουργούσε τουλάχιστον ένα (1) ελαιοτριβείο και δύο (2) ανεμόμυλοι.

Πυρήνα της κοινωνικής και οικονομικής οργάνωσης του Διπόρου αποτέλεσαν οι ένοπλες εξ αίματος ομάδες, τα *γένη* ή οι *πατριές*¹⁸.

Αξιολόγηση Υφιστάμενης Κατάστασης

Το Δίπορο αποτελεί έναν από τους πολλούς οικισμούς της Μέσα Μάνης που βρίσκονται αντιμέτωποι με την εκτεταμένη εγκατάλειψη. Η μετοίκηση προς νέους οικισμούς, λιμάνια-σκάλες εμπορίου και συγκοινωνίας που αναπτύχθηκαν στη γύρω περιοχή κατά το διάστημα 1870-1910¹⁹, η μετακίνηση της επόμενης περιόδου ως το 1940 στις κοντινές κωμοπόλεις, με την επακόλουθη έκπτωση των χωριάτικων κατοικιών σε δευτερεύουσες για την εξυπηρέτηση των εποχιακών αγροτικών εργασιών, ο πόλεμος και ο εμφύλιος ως το 1949, ο μαρασμός των λιμανιών και των θαλάσσιων επικοινωνιών που επήλθε με την διάνοιξη αμαξιτών δρόμων και η γενική τάση μετανάστευσης προς τα μεγάλα αστικά κέντρα του εσωτερικού και του εξωτερικού, δεν άφησαν αλώβητους τους μανιάτικους οικισμούς. Αντιθέτως η τεράστια συρρίκνωση, ή οριακή εκμηδένιση του πληθυσμού, που υπήρξε στα χωριά της Μέσα Μάνης, άφησε πίσω της αφενός έναν μεγάλο αριθμό άδειων κελυφών υψηλής πολιτιστικής και ιστορικής αξίας, αφετέρου δε το σπάσιμο των περισσοτέρων δεσμών -εκτός τους ιδιοκτησιακού- των απογόνων των μετοίκων, με τα χωριά τους.

Το χωριό, ως μια έννοια που συμπυκνώνει τόσο το τοπίο -κτισμένο και φυσικό- όσο και

¹³ Κάσσης Κ., Μοιρολόγια της Μέσα Μάνης, σσ.70,77,79,156.

¹⁴ Κάσσης Κ., Μοιρολόγια της Μέσα Μάνης, σσ.113-118.

¹⁵ Καθώς η παρούσα ανακοίνωση αποτελεί εκτεταμένη περίληψη εν εξελίξη εργασίας που πραγματοποιείται κατά το τρέχον ακαδημαϊκό έτος, οι κλάδοι και οι πατριές στις οποίες ανήκουν τα παραπάνω ονόματα τελούν ακόμη υπό διερεύνηση.

¹⁶ Πρβλ. Σαΐτας Γ., 'Μάνη', εκδ. Μέλισσα, σ.86.

¹⁷ Από τα κτιριακά ερείπια και τα κενά κελύφη εκτιμάται ότι ο πληθυσμός πρέπει να έφτανε τους 200 περίπου κατοίκους στην μέγιστη ακμή του.

¹⁸ Πρβλ. Σαΐτας Γ., 'Μάνη', εκδ. Μέλισσα.

¹⁹ Για παράδειγμα υπάρχει μετοίκηση από τα Μέσα Χωριά όπως και το Κατωπάγκι και το Νικλιάνικο στο νέο οικισμό- λιμάνι του Γερολιμένα, με τους κατοίκους των Μέσα Χωριών να καταλαμβάνουν μέρος της ακτογραμμής.

τις αργά μεταβαλλόμενες στο χρόνο συνήθειες, αντιλήψεις και καθημερινές διαδικασίες της κοινότητας που ζει σ' αυτό, φθίνει. Φθίνει μάλιστα στο βαθμό που οι φορείς αυτών των συνηθειών-αντιλήψεων-διαδικασιών εκλείπουν. Τα κενά κελύφη ενώ διατηρούν το ενδιαφέρον από αρχιτεκτονική σκοπιά, αποτελούν ως σύνολο κάτι λιγότερο ή καλύτερα μόνο έναν από τους παράγοντες που συναποτελούσαν το αλλοτινό χωριό. Παραμένουν όμως -πέρα από δείγματα της μανιάτικης κτιριοδομίας- πολύτιμα χωρικά ίχνη της ηθογραφικής, κοινωνικής και οικονομικής οργάνωσης μιας προηγούμενης χρονικής περιόδου. Παρόλο που η εγκατάλειψη αποτελεί την κυριότερη πηγή προβλημάτων, αποτελεί ταυτοχρόνως και τον κύριο παράγοντα διατήρησης των οικισμών, σχεδόν αναλλοίωτων. Η μελέτη και ανάλυση των οικισμών πρωτού αποδιοργανωθούν από το πέρασμα του χρόνου ή αλλοιωθούν από παράταιρες σύγχρονες επεμβάσεις αποτελεί προϋπόθεση για την σύνταξη συμβατών προτάσεων προστασίας και διατήρησης των οικισμών.

Οι σύγχρονες επεμβάσεις είναι περιορισμένης έκτασης. Παραμένει όμως χαρακτηριστικό που θα πρέπει να μας προβληματίσει πως σχεδόν στο σύνολό τους είναι κακώς εντασσόμενες στο παραδοσιακό περιβάλλον. Μόνο η μικρή κλίμακα και η σημειαικότητα της εφαρμογής τους προφυλάσσει την γενική εικόνα του οικισμού. Οι ιδιοκτήτες αναλαμβάνουν από μόνοι τους την επιστασία των εργασιών, που εκτελούνται από τα τοπικά συνεργεία. Το αποτέλεσμα τις περισσότερες φορές ξενίζει στην όψη και απέχει από το επιδιωκόμενο. Αυτό συμβαίνει ακόμη και στις περιπτώσεις που οι επεμβάσεις ή οι προσθήκες επιδιώκεται να γίνουν με τον «παραδοσιακό» τρόπο και υλικά, όπως αυτά γίνονται αντιληπτά σήμερα. Δεν είναι σπάνιο ο λίθος που χρησιμοποιείται να είναι ο τοπικός αλλά ο τρόπος που ξέεται ή πλέκεται να παράγει λιθοδομές που θυμίζουν διαφορετική περιοχή, ανάλογα με τον τρόπο που έχει μάθει να δουλεύει το κάθε συνεργείο ή την περιοχή στην οποία εκπαιδεύτηκε. Η εμφάνιση πληθώρας νέων υλικών και τυποποιημένων τεχνικών βοηθά στην εύκολη και φθηνή επίλυση οικοδομικών ζητημάτων. Αυτή όμως η ευκολία επιλογής μέσα από μία μεγάλη γκάμα τυποποιημένων λύσεων, παράλληλα με τις εξατομικευμένες σε κάθε περίπτωση ανάγκες των παραδοσιακών κτισμάτων και την έλλειψη μελέτης-οδηγιών από μηχανικούς δημιουργεί τις προϋποθέσεις για μια κακή επέμβαση ή αστοχία.²⁰

Παρολαυτά το ζήτημα παραμένει ευρύτερο από την αδυναμία ορθής αντιμετώπισης ενός αθροίσματος τεχνικών προβλημάτων και έγκειται στην έλλειψη συνολικής θεώρησης πάνω σε ζητήματα αποκατάστασης και επανάχρησης των παραδοσιακών κτιρίων. Η μεγάλη απόσταση που χωρίζει στην πράξη την ακαδημαϊκή έρευνα, τα αποτελέσματά και τις προτάσεις πάνω στους τοπικούς οικισμούς από την κοινωνικοποίησή τους είναι πηγή περεταίρω προβλημάτων. Η ενδεχόμενη πρόθεση από μεριάς κάποιων ιδιοκτητών, που αναγνωρίζουν την ιδιαιτερότητα των κτισμάτων τους να τα αποκαταστήσουν, προσκρούει στην ανυπαρξία οργανωμένων τρόπων πρόσβασης των εμπλεκόμενων υποκειμένων (υπαλλήλων της τοπικής πολεοδομίας, ιδιοκτητών, μηχανικών, συνεργείων) στις αντίστοιχες γνώσεις. Το νομοθετικό πλαίσιο είναι χρήσιμο για τον προσδιορισμό των γενικών κατευθύνσεων, αλλά ανίκανο από μόνο του να δώσει οδηγίες ή λύσεις σε μικρότερη κλίμακα.

Το ιδιότυπο κληρονομικό καθεστώς της Μάνης οδήγησε στο γνωστό πρόβλημα της συνιδιοκτησίας κάθε κτιρίου από μεγάλο αριθμό κληρονόμων. Οι περισσότεροι διαμένουν σε κάποιο αστικό κέντρο και λίγοι εξ αυτών διατηρούν δεσμούς με το χωριό. Έτσι το κοινό σπίτι αποτελεί περισσότερο μια ξεχασμένη ιστορία ή ένα πρόβλημα που λιμνάζει. Κεντρικό ρόλο

²⁰ Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι η τοποθέτηση κεραμοσκεπών έναντι των λιθόπλακων ή η χρήση έτοιμου βιομηχανικού κονιάματος. Όσον αφορά το τελευταίο, η κακή επιλογή της εργοστασιακής χρωστικής ή η διακοσμητική διάθεση με άσχετες με τον οικισμό αναφορές, και κυρίως η υπέρμετρη εφαρμογή του δημιουργεί συχνά μια τελείως νέα εικόνα. Αρχικά το κονίαμα των γειτονικών κτισμάτων συντιθέμενο από τα τοπικά υλικά δεν παρέβαινε την χρωματική αρμονία του τοπίου, ενώ σήμερα παραμένει σε μεγάλο βαθμό αποπλυμένο στις όψεις.

διαδραματίζει η άγνοια την πολιτιστικής και εν δυνάμει χρηστικής αξίας των κτισμάτων από τους ιδιοκτήτες. Αυτή η έλλειψη ενδιαφέροντος και η δυσκολία συνεννόησης μεταξύ των συνιδιοκτητών -όταν αυτό υπάρξει- δυσκολεύει τη δημιουργία πρωτοβουλιών για αποκατάσταση των κτιρίων.

Στον οικισμό, η εμφανής εγκατάλειψη του δικτύου των δρόμων και των μονοπατιών καθιστά την προσπέλασή τους δύσκολη και τα όριά τους δυσδιάκριτα. Ο νεότεροι αυτοκινητόδρομοι υπερκάλυψαν κατά τόπους και έτμησαν εκ των υστέρων το παλιότερο δίκτυο των μονοπατιών, αλλοιώνοντας τη δομή του. Η στάθμευση των οχημάτων γίνεται, κατόπιν καταπατήσεως, σε ιδιωτικό χώρο. Ελλείψεις διακρίνονται από μεριάς των αρμόδιων φορέων στην σήμανση, την αποκομιδή των σκουπιδιών, την φροντίδα των δέντρων, την αποψίλωση, καθώς και τη συντήρηση και αναβάθμιση των δικτύων ηλεκτρισμού, τηλεπικοινωνιών και ύδρευσης.

Από τα προηγούμενα διαφαίνονται οι δυσκολίες στην επανάχρηση των κενών κτιρίων και την αναζωογόνηση του οικισμού. Ο περιορισμός της δυνατότητας κρατικής χρηματοδότησης που εντείνεται στο σημερινό περιβάλλον της οικονομικής κρίσης μειώνει τις διαθέσιμες προοπτικές. Η χρήση των κατοικιών ως εποχιακών υφίσταται ήδη αλλά σε μικρό βαθμό, ενώ η ενίσχυση της μόνιμης κατοικίας φαντάζει αδύνατη όσο δεν υπάρχει κάποια μορφή ανάπτυξης που να προσφέρει θέσεις εργασίας.

Γενική Κατεύθυνση των Προτάσεων

Σε αυτό το σφιχτό από άποψη κρατικών χρηματοδοτήσεων περιβάλλον, οι απαιτήσεις για την διατήρηση ενός οικισμού είναι τόσο μεγάλης κλίμακας που η επανάχρηση των κτιρίων και η επακόλουθη συμμετοχή ιδιοκτητών και νέων χρηστών στο εγχείρημα, μοιάζει μονόδρομος. Η απουσία όμως σήμερα υποκειμένων, που να διεκδικούν δυναμικά την εκμετάλλευση του ιστορικού κτιριακού αποθέματος, καθιστά το πρόβλημα δυσεπίλυτο.

Η υπόθεση για αντιστροφή της τάσης για αστυφιλία όσο προχωρά η οικονομική κρίση, από υποκείμενα που θα ήθελαν να αναζητήσουν έναν διαφορετικό τρόπο ζωής ή βιοπορισμού, θα μπορούσε να συνδυαστεί με προτάσεις αναβίωσης των παραδοσιακών οικισμών. Αυτή η υπόθεση -ή και ευχή- όμως δεν φαίνεται να επιβεβαιώνεται μαζικά. Θα ήταν πολύ φιλόδοξο εκ μέρους μας να προτείνουμε ολοκληρωμένες λύσεις για το κρίσιμο -και χρόνιο πια- ζήτημα της εργασίας στην επαρχία, που συνδέεται άμεσα με την μετεγκατάσταση νέων μόνιμων κατοίκων. Θα προσπαθήσουμε όμως να αναδείξουμε εκείνες τις δυνατότητες που κρύβει ο τόπος -που είναι συμβατές ή ενισχύουν αλλά σε καμία περίπτωση δεν αντιβαίνουν στην ιστορική και πολιτιστική ταυτότητά του- με στόχο την ήπια ανάπτυξη. Η κρισιμότητα της ήπιας και σταδιακής εξέλιξης του οικισμού θα αναπτυχθεί ακολούθως.

Αν η έννοια του οικισμού όπως αναλύθηκε συναποτελείται από την υλική και άυλη παράδοση, γίνεται αντιληπτό γιατί η σχεδόν ολοκληρωτική εγκατάλειψη του οικισμού από το έμψυχο υλικό του, τους κατοίκους, αποτέλεσε μια ανεπίστρεπτη σκληρή γραμμή τομής στη συνέχειά του. Γίνεται αντιληπτό επίσης γιατί ύστερα από αρκετά χρόνια εγκατάλειψης η επανακατοίκηση του οικισμού από «επίσακτους» πολιτισμικά κατοίκους με νέες αντιλήψεις και ανάγκες, που ζυμώθηκαν κάπου αλλού, πιθανόν σε κάποιο αστικό κέντρο και σίγουρα όχι στον ίδιο τον οικισμό, θα ανασυνθέσει μία νέα εκδοχή του παλιού οικισμού.

Με την προοπτική της επανακατοίκησης να παραμένει η καλύτερη επιλογή διατήρησης ώστε να πιαστεί το νήμα από κει που αφέθηκε, προκρίνουμε μέτρα που παροτρύνουν την σταδιακή αναβίωση του οικισμού. Οι κάτοικοι των νεών ηθών και απαιτήσεων καλούνται να έρθουν σε μια ισορροπία με τις απαιτήσεις των ιστορικών κελυφών, που ξέμειναν στο προηγούμενο πολιτισμικό υπόδειγμα. Ο ρυθμός εξέλιξης πρέπει να προσδιοριστεί τέτοιος ώστε οι σταδιακές αλλαγές να αφομοιώνονται και όχι να αφομοιώνουν τον οικισμό· και σε κάθε περίπτωση οφείλουμε να αποφευχθεί μία νέα γραμμή τομής.

Τέλος ο οικισμός του Διπόρου αντιμετωπίζεται ως αυτό που είναι: μέρος ενός δικτύου μανιάτικων χωριών, με κοινή ιστορία, κοινή μοίρα και παρόμοιες δυνατότητες ανάπτυξης.

Ανάπτυξη των Προτάσεων

A. Επανεξέταση νομοθετικού πλαισίου - Οργάνωση υπηρεσιών

1. Έλεγχος του υπάρχοντος νομοθετικού πλαισίου και επικαιροποίησή του, αξιοποιώντας τις μελέτες υπουργείων, πανεπιστημίων, ιδρυμάτων και ανεξάρτητων ερευνητών για την περιοχή.
2. Ακολουθώς ενημέρωση και εκπαίδευση των υπαλλήλων του αρμόδιου πολεοδομικού μηχανισμού.
3. Δημιουργία Κέντρων Ενημέρωσης υπαγόμενων στα κατά τόπους πολεοδομικά γραφεία με πολλαπλές αρμοδιότητες:
 - ο Την ενημέρωση της τοπικής κοινωνίας πάνω στην ιδιαίτερη αρχιτεκτονική φυσιογνωμία της περιοχής / την εμφύσηση του οράματος της προστασίας των παραδοσιακών οικισμών και κτιρίων / μέσω διαδικτύου - τοπικών μέσων ενημέρωσης - εκδηλώσεων - επισκέψεων σε σχολεία (κρίσιμο) - ενημερωτικών εντύπων και σε συνεργασία με τους τοπικούς φορείς
 - ο Την προβολή ενδεικτικών μελετών ανάπτυξης οικισμού και επανάχρησης κτιρίων / κατάλληλα παρουσιασμένων για επικοινωνία με το κοινό / με στόχο την ανάδειξη της κρυφής χρηστικής αξίας των κτισμάτων, την εξοικείωση των πολιτών με την έννοια της επανάχρησης και των δυνατοτήτων που αυτή παρέχει
 - ο Την οργάνωση σεμιναρίων πάνω στο τοπικό οικοδομικό σύστημα, κυρίως για μηχανικούς και τεχνίτες.
 - ο Την διαρκή επιμόρφωση με στόχο τη δημιουργία κατάλληλης κουλτούρας στους μηχανικούς καθώς το νομοθετικό πλαίσιο μπορεί να ορίσει το περίγραμμα, αλλά όχι να εξασφαλίσει την ποιότητα της τελικής πρότασης / με την έμφαση στην συμβουλευτική για μηχανικούς κατά τη διάρκεια της μελέτης και κατασκευής και όχι απλώς με διαδικασίες ελέγχου / με τη δημιουργία προσβάσιμου αρχείου υλοποιημένων μελετών της περιοχής / και την δημιουργία εξειδικευμένης επιστημονικής βιβλιοθήκης και χώρου μελέτης με έρευνες και αντίγραφα από αρχεία, διδακτορικά, σπουδαστικές εργασίες κ.α. σχετιζόμενα με την περιοχή – συγκέντρωση τοπικών εκδόσεων
4. Διεπιστημονικό εποπτικό συμβούλιο εγκρίνει την ποιότητα και την πληρότητα των μελετών και ελέγχει την εφαρμογή / δυνατότητα συνεργασίας του μελετητή με το Κέντρο Ενημέρωσης σε περίπτωση απόρριψης ή ανεπάρκειας της μελέτης
5. Δημιουργία στενότερου και αυτόνομου ορίου οικισμού για το Δίπορο σε αντίθεση με το ενιαίο που υπάρχει νομοθετημένο σήμερα με τους Άνω Μπουλαριούς / με στόχο την ορθότερη ταύτισή του με το φυσικό όριο του οικισμού, την αποτροπή της δημιουργίας νέων κτισμάτων εκτός αυτού και την ενθάρρυνση επανάχρησης κτιρίων του υφιστάμενου κτιριακού αποθέματος

B. Αναβάθμιση (από μεριάς αρμόδιων υπηρεσιών) δημοσίου χώρου και δικτύων, ως προϋπόθεση για την αναζωογόνηση του οικισμού

1. ανάδειξη του παλιού δικτύου μονοπατιών, καθάρισμα-λιθόστρωση-σήμανση, αποκατάστασή τους όπου αυτό τέμνεται από το οδικό δίκτυο ή έχει καταπατηθεί από ιδιώτες
2. αποκατάσταση από το δήμο σε συνεννόηση κατά το δυνατόν με τους ιδιοκτήτες των κατεστραμμένων μαντρότοιχων, ορισμός των δρόμων και των οικοδομικών τετραγώνων
3. επανασχεδιασμός του οδικού δικτύου ειδικά στα σημεία που αλλοιώνει τον παραδοσιακό ιστό / πέραν της κύριας πρόσβασης στα ανατολικά του χωριού δημιουργείται εναλλακτική στα δυτικά για την καλύτερη εξυπηρέτηση των κατοίκων,

που εκτείνεται και σταματά εκτός ορίου του οικισμού / δημιουργία χώρων στάθμευσης εκτός του παραδοσιακού ιστού

4. ενίσχυση των υφιστάμενων δικτύων ηλεκτροδότησης, τηλεπικοινωνιών, ύδρευσης
5. κλάδεμα των φυτών, συστηματικότερη αποκομιδή των σκουπιδιών
6. αναβάθμιση δημοσίου χώρου, σχεδιασμός χώρου συγκέντρωσης κατοίκων-πλατείας

Γ. Πολιτιστικός-περιπατητικός τουρισμός/ Δημιουργία δικτύου οικισμών/ Ήπια ανάπτυξη

1. σύγχρονη εκδοχή της ιστορικής και ετυμολογικής σημασίας του Διπόρου ως κομβικού σημείου για τον έλεγχο των «πόρων»-περασμάτων: δημιουργία στο Δίπορο κέντρο περιπατητικών και πολιτιστικών διαδρομών για την ευρύτερη περιοχή
2. ανάδειξη της ιδιαίτερης ιστορικής, πολιτιστικής σημασίας και φυσικής ομορφιάς των οικισμών: Δίπορο, Άνω Μπουλαριοί, Κάτω Μπουλαριοί, Αγ. Κυπριανός, Άλικά, Πέπο, Λεοντάκης, Μουντανίστικα, Κοίτα, Λάγια, Βάθια
3. καθαρισμός και σήμανση όπου αυτή λείπει του δικτύου παραδοσιακών μονοπατιών ιδιαίτερου φυσικού κάλους, που συνδέει αυτούς τους οικισμούς
4. δημιουργία προτεινόμενων πορειών, στημένες στο χάρτη πάνω σε αφηγηματικές γραμμές / οι αφηγηματικές γραμμές αντλούν είτε από την πολυτάραχη και πλούσια τοπική ιστορία, είτε την κοινωνική ζωή, είτε από το φυσικό τοπίο, είτε άπτονται ειδικότερων ενδιαφερόντων του σύγχρονου περιηγητή, όπως για παράδειγμα η αρχιτεκτονική, η τοπική χλωρίδα και πανίδα, τα μοιρολόγια, οι παλιοί χάρτες και περιηγητές της περιοχής, οι τοπικές δοξασίες κ.α. / οι διαδρομές θα υποστηρίζονται ενεργά από εφαρμογή για έξυπνα κινητά τηλέφωνα που θα διανέμεται μαζί με άλλο υλικό κατά την επίσκεψη στο κέντρο περιπατητικών και πολιτιστικών διαδρομών έναντι μικρού αντιτίμου που θα επιστρέφει στο χωριό / η εφαρμογή κάνοντας χρήση του συστήματος εντοπισμού γεωγραφικής θέσης θα προτείνει στον περιηγητή, ανάλογη της διαδρομής, ηχογραφημένη αφήγηση που άπτεται θεματικής της επιλογής του / παράλληλα θα δίνεται η δυνατότητα εμφάνισης πληροφοριακού και εποπτικού υλικού πλησιάζοντας τα σημεία ενδιαφέροντος / ο περιηγητής θα έχει τη δυνατότητα επιλογής γλώσσας, τομέων ενδιαφέροντος κάθε φορά, όπως επίσης να κάνει την ίδια διαδρομή επιστρέφοντας ασχολούμενος με έναν διαφορετικό τομέα ή να αφήσει αξιολογήσεις και σχόλια για τους επόμενους χρήστες ή να σημάνει τις διαδρομές που έχει ήδη κάνει / η πληρότητα και η εξατομίκευση των ξεναγήσεων αξιοποιώντας τις νέες τεχνολογίες σκοπεύει στην ικανοποίηση, στη γνώση και τελικά στο «δέσιμο» μέσω του βιώματος των επισκεπτών με τον τόπο - με στόχο την επιστροφή τους στο μέλλον όπως και στην πρόταση από μέρους τους της Μάνης ως τόπου προορισμού.
5. με αφορμή την ήπια αυτή μορφή τουρισμού δημιουργούνται από ιδιώτες στα χωριά κάποια μικρά εμπορικά καταστήματα και χώροι εξυπηρέτησης κοινού / εξυπηρετούν παράλληλα τους ντόπιους κατοίκους κάποιοι εκ των οποίων βρίσκουν εργασία / η μικρή αυτή κίνηση βοηθά αρκετά το δήμο μέσω των δημοτικών τελών να φροντίσει τον οικισμό, σε αντίθεση με τα μηδενικά έσοδα από έναν εγκαταλελειμμένο οικισμό / αυτό με τη σειρά του πιθανόν να προσελκύσει νέους κατοίκους μόνιμους ή εποχιακούς.

Βιβλιογραφία

- Αλεξάκης Ε.Π., 'Μάνη, Γένη και Οικογένεια', Αθήνα 1998, Τροχαλία
- Δρανδάκης Ν.Β., 'Βυζαντινά τοιχογραφία της Μέσα Μάνης', Αθήνα 1964
- Ζώης Λ.Χ., 'Λεξικόν Ιστορικών και Λαογραφικών της Ζακύνθου', Αθήνα 1963, Εθνικόν Τυπογραφείον
- Κάσσης Κ., 'Μοιρολόγια της Μέσα Μάνης', Αθήνα 1979-80, τομ. 2

Κατσαφάδος Π.Σ., 'Βυζαντινές επιγραφικές μαρτυρίες στη Μέσα Μάνη (13^{ος} -14^{ος} αι.)', Αθήνα 2015
Κορρές Μ. & Τζανάκη Κ., 'Η Κοίτα της Μέσα Μάνης και η αρχιτεκτονική της', Αθήνα 1977, ΕΜΠ, τομέας Μορφολογίας & Ρυθμολογίας, Διπλωματική Εργασία
Σαΐτας Γ., 'Μάνη' συλλογικό έργο στο Δ. Φιλίππιδης (επιμ.), Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική, τομ. 5 Πελοπόννησος Β' – Στερεά Ελλάδα, Αθήνα 1995, εκδ. Μέλισσα

Ιστογραφία

www.ime.gr/projects/cooperations/byzantine_literature/gr/300/303bp1.html
www.mani.org.gr/horia/doitilou/mpoularioi/mpoularioi.htm
mesamani-manipedia.blogspot.gr/p/blog-page_4090.html
<http://manivoice.gr/>

Diporo of Inner Mani Integrated planning for the protection and sustainable development of the historic settlement

E. Maistrou, Professor NTUA

K. Athanasopoulou, G. Kousoulos, V. Savvatianou, A. Stamou

Post-graduate students of the MSc programme "Protection of monuments"
of the NTUA School of Architecture
Academic year 2015-2016

Abstract

This paper discusses the semi-mountainous and derelict settlement of Diporo at Mesa Mani in South Peloponnese. Also, presents proposals for integrated protection and low-impact and sustainable development, consider the local identity plus the growth possibilities in relation to the economic crisis of nowadays. This analysis and the evaluation of the existing structure based not only on fieldwork but on archive and bibliography research also. The synthesis of this data adds up to essential in the processing and arrangement of the proposals.